

Úvod do studia civilního práva procesního a civilního procesu

Přednáška dne 14. 9. 2011

Petr Lavický

Osnova přednášky

- Civilní proces
- Teoretické koncepce civilního procesu
- Civilněprocesní a hmotněprávní vztahy
- Civilní právo procesní
- Vztah civilního práva procesního a práva hmotného

Civilní proces

Část I.

Význam soudního procesu

- Právní úprava lidského chování sama nestačí → nutnost zajistit plné **prosazení** subjektivních práv (řešení konfliktů)
- Prostředky:
 - **svépomoc**
 - **soudní proces**

Druhy soudního procesu

- Soudnictví
 - civilní
 - trestní
 - správní
 - ústavní
- Předmět **civilního** procesu
 - spory a jiné právní věci vyplývající ze **soukromoprávních vztahů** (§ 7 OSŘ)

Účel civilního procesu

1) Poskytování **ochrany**

- subjektivním soukromým právům
- oprávněným zájmům

2) **Zajišťování objektivního právního řádu**

- Nelze je chápat protikladně, ale **souladně**, neboť jeden bez druhého není možný

Pojem civilního procesu

- Postup
 - rozhodujícího orgánu (soudu, rozhodce),
 - účastníků řízení a dalších zúčastněných subjektů
- při projednávání a rozhodování
 - soukromoprávních sporů a
 - jiných právních věcí

Druhy civilního procesu

- Nalézací řízení
- Exekuční (vykonávací) řízení
- Insolvenční řízení
- Rozhodčí řízení
- Zajišťovací řízení

Pojem nalézacího řízení

- Vede k vydání autoritativního soudního rozhodnutí, jímž soud **nalézá právo**, tj.
 - buď **deklaruje**, co je právem, nebo
 - **konstituuje** nový hmotněprávní vztah
- Nucená realizace (výkon) subjektivního práva přiznaného rozsudkem **není** součástí nalézacího řízení

Diferenciace nalézacího řízení

Sporné řízení

- Převážně deklaratorní rozhodnutí
- Reparační funkce
- Systém dvou stran v kontradiktorním postavení
- Dispoziční a projednací zásada

Nesporné řízení

- Převážně konstitutivní rozhodnutí
- Preventivní funkce
- Účastníci nejsou vzájemnými odpůrci
- Zásada oficiality a vyšetřovací

Nesporná řízení

- Většina řízení upravených v hlavě páté části třetí OSŘ, např.
 - řízení o dědictví
 - řízení týkající se nezletilých dětí (péče soudu o nezletilé, osvojení atd.)
 - řízení týkající se zletilých osob (prohlášení za mrtvého, řízení o způsobilosti k právním úkonům atd.)
 - řízení ve věcech obchodního práva (např. ve věcech obchodního rejstříku)
- Nejde však o všechna řízení vypočtená v § 120 odst. 2 OSŘ

Řízení podle části V. OSŘ

- Přezkum rozhodnutí správních orgánů v soukromoprávních věcech
- Hybridní řízení, obsahující prvky nalézací i přezkumné
- Řízení má nespornou povahu

Pojem exekučního řízení

- **Nucená realizace práva na plnění z exekučního titulu v případě, že dlužník neplnil dobrovolně**
 - právo na plnění
 - exekuční titul
 - použití státní donucovací moci
- EŘ není další nezbytnou fází NŘ
- Zásadně má strukturu sporného řízení
- Úprava EŘ:
 - část VI. OSŘ (výkon rozhodnutí)
 - exekuční řád (z. č. 120/2001 Sb.)

Insolvenční řízení

- Insolvenční řízení slouží k řešení **úpadku**
- Úpadkem je situace, kdy dlužník (úpadce) má **více věřitelů** a
 - buď jeho pasiva převyšují aktiva (**předlužení**), nebo
 - je v **platební neschopnosti**
- Prvky nalézacího i vykonávacího řízení
- Od 1. 1. 2008 insolvenční zákon č. 182/2006 Sb.

Způsoby řešení úpadku

- **Konkurs**
- **Reorganizace**
- **Oddlužení**
- **Zvláštní způsoby** předepsané pro určité subjekty

Rozhodčí řízení I.

- Patří mezi alternativní způsoby řešení sporů (**ADR**); a to vedle zejména
 - mediace
 - konciliace
- Rozhodujícím orgánem není soud, ale **rozhodce**
- **Rozhodčí smlouva** – fakultativní smluvní **přenesení pravomoci** z civilního soudu na rozhodce

Rozhodčí řízení II.

- Výsledkem rozhodčího řízení je **rozhodčí nález**, který je pro obě strany **závazný** a může být **exekučním titulem**
- **Pomocná** (dožádání) a **kontrolní funkce** (zrušení rozhodčího nálezu, zastavení nařízeného výkonu) obecných soudů
- Právní úprava – zejm. zákon č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů

Zajišťovací řízení

- Předběžná opatření
- Prétorský smír
- Zajištění důkazu, zajištění předmětu důkazního prostředku ve věcech týkajících se práv z duševního vlastnictví
- Zřízení soudcovského zástavního práva na nemovitostech
- ~~Ochrana pokojného stavu (§ 5 OZ)~~

Teoretické koncepce civilního procesu

Část II.

Liberální koncepce

- Neuznává
 - subjektivní procesní práva a procesní povinnosti (včetně povinnosti pravdivosti)
 - civilněprocesní vztah
- Procesní situace, vyhlídky, možnosti a břemena
- Soudce není podřízen právu, ale právo soudci

Sociální koncepce

- Civilní proces není pouze boj, ale jde v něm o to, kdo je v právu
- Smyslem civilního procesu je vyloučení svépomoci a zvláště sporných stran
- Uznává existenci subjektivních procesních práv a povinností (vč. povinnosti pravdivosti)

Dualistická koncepce

- Uznává existenci procesních břemen i procesních povinností; např.:
 - povinnost: pravdivosti, vysvětlovací atd.
 - břemeno: důkazní, tvrzení, substancování atd.
- Převaha procesních břemen

Civilněprocesní a hmotněprávní vztahy

Část III.

Pojem CPV

- Zakladatelem nauky o civilněprocesním vztahu je Oskar Bülow (1868)
- Se zahájením civilního řízení vzniká civilněprocesní právní vztah (tzv. **základní CPV**)
- základní CPV ve sporném řízení
 - je trojstranný (zahrnuje soud a obě procesní strany)
 - charakteristickým znakem je mocenské postavení soudu
 - trvá po celou dobu konkrétního procesu; v průběhu řízení prochází vývojovými fázemi
- Vedle základního CPV existují i **vedlejší CPV**

CPV a hmotněprávní vztahy

- Hmotněprávní vztah
 - není obsahem procesu
 - je **předmětem** poznání
- **Právní mocí rozsudku se mezi spornými stranami zakládá další CPV**
 - CPV existuje vedle vztahu hmotněprávního (dualita) → **překlenutí** sporného hmotněprávního vztahu vztahem procesním
 - nadřazenost CPV vztahům hmotněprávním

Civilní právo procesní

Část IV.

Civilní právo procesní - pojem

- Soubor právních norem a právních zásad upravujících civilní proces
 - civilněprocesní **normy**
 - právní **zásady** – jsou součástí právního řádu, i když nejsou výslovně vyjádřeny
- Civilní proces je **společenský jev**, civilní právo procesní představuje jeho právní úpravu
- Civilní právo procesní má **veřejnoprávní** povahu

Mezinárodní prameny

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (č. 209/1992 Sb.)
 - zejm. čl. 6 odst. 1 upravující **právo na spravedlivý proces**
 - stěžejní význam judikatury Evropského soudu pro lidská práva
- Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb., zejm. čl. 14 odst. 1)

Ústavní a zákonné prameny

- Ústava
 - zejm. hlava čtvrtá
- Listina základních práv a svobod
 - zejm. hlava pátá
- Ústavní principy (např. princip proporcionality)
- Zákonné prameny:
 - nejdůležitější - zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Právo EU

- Primární právo
 - je přímo aplikovatelné a soud je jím vázán stejně jako zákonem
 - např. úprava předběžné otázky v čl. 234 Smlouvy o založení Evropského společenství
- Sekundární právo
 - v civilním procesu jde o nařízení; ta jsou přímo závazná a mají přednost před zákonem

Vznik a vývoj civilního práva procesního

- Počátek: civilní právo procesní **zcela splývá** s právem hmotným (římské právo, Savigny)
 - ochrana subjektivního práva je funkcí nebo součástí tohoto práva samotného
- Tendence postupné diferenciaci hmotného a procesního práva → fáze **směšování** procesních a hmotněprávních prvků

Konečná fáze diferenciacie hmotného a procesního práva

- **Úplné osamostatnění** civilního práva procesního
 - ochrana subjektivního práva se stává funkcí právního odvětví – civilního práva procesního
- Procesní normy, instituty, pojmy a zásady
 - ani nepřímo **neobsahují žádné hmotněprávní prvky**
 - jejich vymezení má **ryze procesní povahu**
- Subjektivní hmotné právo
 - není obsahem civilního procesu (jako v předchozích vývojových fázích),
 - ale **předmětem** poznání

Praktický význam - příklady

- **Procesní jednání stran** nelze posuzovat podle ustanovení občanského zákoníku o náležitostech právních úkonů
- Dále např.:
 - procesní podmínky
 - předmět sporu
 - důkazní břemeno
 - právní moc
 - žaloba a žalobní právo atd.

Vztah civilního práva procesního a práva hmotného

Část V.

Současné názory na vztah hmotného a procesního práva

- OPH a CPP jsou dvě relativně **samostatná právní odvětví**
- Vzájemný vztah OPH a CPP popisují **tři základní názorové proudy**:
 - směry **nadřazující procesní právo** právu hmotnému
 - koncepce **nadřazující právo hmotné** právu procesnímu
 - koncepce vzájemných **funkčních vazeb** práva hmotného a procesního

Koncepce nadřazující procesní právo právu hmotnému

- **Hmotné právo**
 - je „plán“ či „projekt“, který je však již svou povahou **nehotový, neúplný**
 - může se **uskutečnit pouze v procesu**
- Zdůrazňuje se tvořivá složka činnosti soudu:
 - účelem procesu je **tvorba práva**
- Potlačení intelektuální (poznávací) složky činnosti soudu

Koncepce nadřazující hmotné právo právu procesnímu

- Zdůrazňují **kognitivní** aspekty procesu:
 - cílem civilního procesu je poznání existence či neexistence právního vztahu
- **Popírají mocenskou povahu soudního rozhodnutí**
 - úprava budoucího chování stran nevyplývá z rozsudku, ale z objektivního práva
 - právní následky tak nemusí být v rozsudku výslovně stanoveny

Koncepce rovnocenných vzájemných vazeb

- OPH a CPP
 - jsou **relativně samostatná a rovnocenná odvětví**
 - jejich předmětem jsou dvě odlišné oblasti lidské činnosti
- Mezi těmito odvětvími existují vzájemné **funkční vazby**, vyplývající z jejich vzájemné podmíněnosti:
 - existence CPP je odůvodněna **poskytováním ochrany hmotným subjektivním právům**
 - existence OPH není možná bez **mocenského donucujícího působení CPP**